

PASITRAUKIMAS IŠ KLAIPĖDOS

Vygantas Vareikis

Skaitytojų dėmesiui pateikiamas 6-ojo pėstininkų Pilėnų kunigaikščio Margio pulko vado gen. štabo pulkininko A. Breimerio raportas III pėstininkų divizijos vadui atskleidžia, kokiomis sudėtingomis sąlygomis Lietuvos kariuomenei 1939 metų kovo mėnesį teko atsitraukti iš Klaipėdos krašto.

XX amžiaus 4-ajame dešimtmetyje, suaktyvėjus Vokietijos politiniam spaudimui Lietuvai, pavojaus dėl Klaipėdos krašto netekties akivaizdoje buvo pradėti rengti Klaipėdos miesto ir krašto gynybos planai ir stiprinta Klaipėdos krašto gynyba.

1932 metų vasario mėnesį buvo parengtas ir 7-ojo Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pėstininkų pulko vado plk. P. Genio patvirtintas Klaipėdos krašto gynybinis planas, kurį sudarė gynybos nuo jūros pusės, sausumos gynybos bei jūros ir sausumos gynybos sudėtinės dalys.

1932 metais Vyriausiojo Lietuvos kariuomenės štabo įsakymu, 4-ojo pėstininkų pulko 3-ioji ir 6-oji pėstininkų kuopos su ginkluote, amunicija ir karine technika buvo perkeltos į Klaipėdos kraštą ir perduotos 7-ojo Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pulko žinion. Kadangi didžiausia eventuali grėsmė Klaipėdos kraštui grėsė iš Rytprūsių, buvo nuspręsta sustiprinti Pagėgių ruožo gynybą. 1934 metų kovo mėnesį į Pagėgius buvo perkelta dalis 7-ojo pėstininkų pulko.

1934 m. rugsėjo pradžioje į Klaipėdos kraštą buvo perkeltas Lietuvos kariuomenės kavalerijos eskadronas, nuo 1935 m. rugsėjo 25 d. 7-ojo Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pėstininkų pulkui į „pagalbą“ buvo priskirtas 3-iasis kavalerijos pulkas, įtrauktas į Tauragės priedangos rinktinę. Rengiantis Klaipėdos krašto gynybai Butigeidžio pulkas buvo reorganizuotas į didžiausią visoje III pėstininkų divizijoje pulką ir tapo vienu iš trijų priedangos pulkų Lietuvoje, kuris buvo sukomplektuotas naujausia ginkluote ir technika. 1934 metais iš 3-iojo 7-ojo Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio bataliono buvo atkurtas 6-asis kunigaikščio Margio pėstininkų pulkas, kurio dalis ir toliau buvo dislokuota Klaipėdos miesto kareivinėse.¹ 1935 m. Plungėje buvo suformuotas II pulko batalionas, tad kariniai komunikaciniai ryšiai tarp Klaipėdos ir Plungės buvo pastovūs.

1938 metais, pablogėjus politinei padėčiai Klaipėdos krašte ir sustiprėjus vokiečių provokacijoms, čia stovėjusiuose pulkuose buvo paskelbta ypatingoji padėtis, daliniams buvo įsakyta skirti ypatingą dėmesį sienos su Vokietija apsaugai ir pasirengti vykdyti Klaipėdos krašto gynybos planą, tikintis suaktyvėjusio Vokietijos politinio ir karinio spaudimo.²

1939 metais Žemaičių kunigaikščio Butigeidžio pėstininkų pulkui buvo duodami įsakymai nesikišti į vietos politiką, nereaguoti į Klaipėdos krašto seimelio priimamus sprendimus, vykdyti tik būtinosios gynybos priemones, o kilus neramumams padedant Lietuvos šaulių sąjungos XX rinktinės dalims saugoti ir ginti tik svarbiausius centro valdžios objektus: geležinkelį, Lietuvos banko ir pašto pastatus. Buvo įsakyta nesikišti į riaušių, jeigu tokios kiltų, malšinimą, o šį darbą palikti autonominei Klaipėdos krašto policijai.

Tačiau jeigu Vokietija būtų pradėjusi karinę operaciją Klaipėdos krašte, čia dislokuotos Lietuvos kariuomenės dalys pagal parengtus planus vykdydamos priedangą turėjo trauktis į Lietuvos

¹ Divizijos vado įsakymai. Nuorašai, 1935. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 389, l. 87.

² Klaipėdos miesto gynimo planas ir schemas. Klaipėdos krašto valstybinės pasienio policijos pranešimai Klaipėdos igulos viršininkui apie vokiečių veiklą Klaipėdos krašte, 1932–1932. LCVA, f. 511, ap. 1, b. 325, l. 48.

gilumą. 1939 m. kovo 22 d. Lietuvai priėmus Vokietijos reikalavimus, Lietuvos kariuomenės dalys turėjo skubiai palikti Klaipėdos kraštą.

Generalinio štabo pulkininko A. Breimerio raportas atskleidžia nervingą tų dienų padėtį, įtampą, lietuvių karių pasirengimą atlikti pareigą ir vykdyti įsakymus politinės valdžios sutrikimo ir koordinacijos stokos fone.

Lietuvos Respublika
6-tas pėstininkų
P. K. Margio pulkas
Rikiuotės dalis
1939 m. balandžio mėn. 3 d. III-čios Pėstininkų Divizijos V a d u i
Nr. 424
PLUNGE

Nuotrašas
Slaptas-asmeniškas

R a p o r t a s

Sąryšyje su 6. pėst. pulko mobilizacijos centro pakeitimu, pulko dalinių stovėjusių KLAIPĖDOJE turto evakuacija buvo pradėta s. m. III.20 dieną iš ryto. Tą dieną į KRETINGĄ buvo pervežta apie 10 autosunkvežiminių ginklų. III.21 dieną ginklų apvežimas į KRETINGĄ buvo tęsiamas. Žinių, kad teks apvežti KLAIPĖDĄ, neturėjau jokių. Tik iš gandy ir iš visos nuotaikos aplinkumoje buvo matyti, kad KLAIPĖDOJE neišsilaukysime, ir atrodo, kad KLAIPĖDĄ greitai teks apvežti.

Paskutinėmis dienomis padėtis pasidarė įtempta taip kad atrodo nebepakenčiams. Apie karines sužeidimus ir žūtis, vokiečių organizacijose vyko kam tai pasirengimui, buvo gausios įvairios žinios, kad vokiškosios organizacijos ginkluojasi pistoletais ir yra pasirengusios kiekvienu momentu pulki karines. Kad toks iš vokiškų organizacijų pusės nusistatymas ir pasirengimas vyko buvo žinoma iš gautų apie tai pranešimų. Pranešimus padarė užverbuoti SA nariai. Tiems pranešimams aš daugeliu nuosimčių tikėjau, nes neturėjau patyrimo, kad tie asmenys teikė ne melagingas žinias. Tėko griebtis apsaugos priemonių, kad nebūtų netikėtai užpuoliams arba išprovokacijoms. Nuolat buvo perspėjami karininkai, nakties metu buvo sustiprinta karvežnių išorė apsauga, per naktį pačiose karvežinėse sustiprinta, paskutinėmis dienomis beveik visi karininkai per naktį išbuvo karvežinėse. Visi ir karininkai ir karvežiniai buvo įtempti ir nebepasiluėdavo tiek reikiu. Buvusio atsparumas nesumažėjęs, atbulai, kautis nuotaika pas visus pakilus, nes per paskutinius penkis mėnesius vokiečių įžulumas ir nuolatiniai karių įžeidinėjimai kariuose sukėlė prieš vokiečius didžiulę neapykantą.

Per III.21 dieną turto išvežimas į KRETINGĄ vyko normaliai. Dienos metu jokių sutrikimų neįvyko. Mieste gaudijama iš pat ryto įtemptas. Buvo gausios daug paklaidos dėl padėties. Jokių konkrečių praeikinių pulko pareigūnų niekam nesuteikė, nes dėl padėties patys nebuvo tikri. Apie vidudienį mieste kilo panika. Žmonės pradėjo bėgti iš miesto įvairiomis kryptimis. Gatvėse nuolat stovėjo žmonės sunkvežimiai iš miesto bėgusių žmonių namai. Golešinkelio stotis perkrauta. Vokiečių organizacijų žmonių niekur nematyti, kas aiškiai liudijo, kad kam tai rengiamasi. Buvo gautos pakartotinės žinios, kad tų organizacijų žmonės apginkluojami. Šešetas pranešimų buvo, kad naktį iš III.21 ir 22 dieną pulki karines. Pranešimai be-

- 2 -

veik visi vienodi buvo.

III.21 d. vakare prie kareivinių pradėjo rinktis žmonių minia. Apgulė tvoras, pradėjo sukauti. Girdėjosi užgauliojanti lietuvius ir Lietuvos kariuomenę sūkliai. Užkirsti nedraugiškai nuotaikai plėstis ir kad neprieitų prie rimtesnio konflikto, buvo pasiųsti patruliniai minią nuo tvorų ir iš gatvės ties kareivinėmis pašalinti. Tai buvo įvykdyta. Apie 22-23 valandą buvo pastebėta, kad vokiškųjų organizacijų žmonės pavieniui ir grupėmis vyksta į mišką šiau.-vakar. nuo kareivinių. Buvo pasiųsti du žvalgomieji patruliniai, kurie susibūrusius pasėkė. Susibūrusieji jokio veiksmo link kareivinių nevykdė, bet naktį laiką pabuvę išsiskirstė. Apie 24 val. iš civilių stabo paaiškėjo galutinai, kad KLALPLOS krastas perleidiuamas Vokietijai. buvo aišku, kad evakuacijai beliko nepilna para. Turto evakuoti buvo likę labai daug. Teko griebtis darbo. III.22 d. jau pirma valandą kareivinių rajone buvo kraunami autosunkvežiniai. Per visą naktį buvo vykdoma evakuacija. Panudota tam tikslui trys sunkvežiniai po tris ir vienas pusantros tonos. Niekas iš karių nemiegojo, visi paskirstyti pareigomis: kas apsaugojimui, kas darbui. Kareivinėse budėjo viena kuopa su sunk. kulk. būriu pasirengusi kiekvienu momentu kautis. Toks budėjimas vykdomas jau kelinta naktis.

Paplentėje tarp KLALPLOS ir KRATINGOS grioviuose primėtyta daug privačios mantos. Pasirodė, kad vokiškųjų organizacijų žmonės stabdo važiuojančius su manta iš KLALPLOS vežimus ir juos krečia. Gal tik prisidengia tuom, kad krečia pažiūrėti ką veža, gal tai atlikinėja ir pasipelnimo tikslu, nes niekas jiems nesipriešina. Irivatus asmenys ir priešintis negali, nes kurie krečia, visi grasina pistoletais. Šis reiškinys iššaukė tai, kad kariškus autosunkvežimus apsaugoti teko skirti stiprią sargybą. Iš pradžių kariški autosunkvežiniai nebuvo liečiami. 22 dieną paryčiu pradėjo stabdyti ir kariškus autosunkvežimus. Jų šoferiams ir sargybai buvo įsakyta nestoti, o važiuoti pilnu greičiu. Sargybai buvo įsakyta žiūrėti, kad nebutų išprovokuota. Jei tikrumoje pultų, gintis. Prie KRATINGALĖS vieną sunkvežinį puolė 6 ginkluoti pistoletais vokiškųjų organizacijų žmonės. Sunkvežimis nestojo, o kareivis, sėdėjęs prie šoferio, paleido du išpėjamus šūvius. Tuom incidentas ir pasibaigė. Daugiau per visą evakuaciją incidentų nebuvo. Bet dirbti prisėjo tokiose aplinkybėse, kurios reikalavo dirbti esant ginkluotiems ir kiekvienu momentu pasirengus kautis.

III.22 dieną jau 7 val. žmonės pradėjo rinktis prie kareivinių. Buvo paskirti patruliniai gatvėje prieš kareivines tvarką palaikyti ir buvo iškviesta policija. Pasirodė, kad policija dirba uoliai ir nuoširdžiai tvarkydama minią. Kariški patruliniai buvo nuimti. Iš minios nuolatos buvo girdimi įžeidžiantieji sūkliai.

Iš pat ryto KLALPLOS stotyje buvo pareikalauti vagonai evakuoti įvairių pulko turta. Dabar evakuacija vyko ir į KRATINGĄ ir į stotį. Be to, buvo reikalauta telefonu iš KRATINGOS ir TELSIŲ komendantų atsiųsti pagalbom privačių autosunkvežinių. Apie 16 val. atvažiavo du sunkvežiniai iš KRATINGOS. Vėliau dar du. Kai kas iš jų dirbo sąžiningai, o kai kas - pirmaj progai pasitaikius pabėgo. Jokios kitokios pagal-

- 3 -

bos pulkas nė iš niekur negavo. Viską atliko savo priemonėmis ir jėgomis.

Apie 9 val. mieste pradėta kabinti vėliavos. Iš pradžių KLAIPĖDOS krašto ir Vokietijos su svastika, o vėliau-KLAIPĖDOS krašto pašalintos, vien Vokietijos paliko. Vokiečių tarpe didžiulis entuziazmas, lietuvių tarpe-nusiminimas ir paniskės bėgimas.

Minia prie kareivinių didėja. Apie 11 val. prašygiuoja pro kareivines SA vienuolika sturmų. Pasiklidę gandai, kad 16 val. vokiečių kariuomenė įžengs į miestą. Visose Centro Valdžios įstaigose šeiminkauja SA žmonės. Dar apie 9 - 10 val. kai kurie Centro Valdžios įstaigų viršininkai kreipėsi į mane, klausdami kokius parėdymus aš jiems duosiu. Atsakiau, kad jie parėdymus turi gauti iš savo tiesioginių viršininkų. Gavau atsakymą, kad jiems įsakyta klausyti manęs. Taip sakė KLAIPĖDOS maitinės viršininkas p. VAINAUCKAS.

Iš to, kad įstaigų viršininkai jau III.22 d. apie 9-10 val. nežino ką jie turi daryti, ir iš to, kad tuo pačiu metu Centro Valdžios įstaigose jau šeiminkavo vokiškų organizacijų žmonės, patyriau karčią tiesą, kad stoka bet kokios organizacijos.

XX Saulių rinktinė buvo laikoma kaip reali pajėga KLAIPĖDOS krašte. Keikalui esant, jai buvo numatyti operatyviniai uždaviniai-saugoti Centro Valdžios įstaigas. Pasitikėti kaipo realia pajėga, šiuo kritisku momentu, pasirodė didžiulė klaida. Saulius prisėjo nuginkluoti iš III.21 į 22 d. naktį. Jų ginklai buvo pergabenti į kareivines. Nuginklavus sugriuvo visokie operatyviniai planai ir buvo atsidurta prieš minios šeiminkavimą. Panaudoti 6. PP delinius, buvusius KLAIPĖDOJE, Centro Valdžios įstaigas saugoti, buvo lygu išsibarsčius siaučiančioje minioje sutirpti. Neėjau niekam į pagalbą, o patariau KLAIPĖDO krašto Gubernatoriui pareikalauti iš Direktorijos griebtis policinių priemonių, kad atstatyti tvarką. Patsai apie 1130 val. nuvykau į Direktoriją pas Dr. BETCHMĄ, kuris tuo momentu laikinai ėjo Direktorijos Pirmininko pareigas, išsėščiau jam momento rimtumą ir paklausiau, ką Direktorija mano daryti. Jis čia pat prie manęs pasisaukė du policijos komisarų ir jiems įsakė griebtis priemonių tvarką išlaikyti. Telefonu paskaubino dar kai kuriems žmonėms, tą patį įsakydamas. Dar pasiteiravau dėl vokiečių kariuomenės atvykimo į KLAIPĖDĄ. Jis pareiškė, kad III.22 dieną vokiečių kariuomenė neatvyks. Paprasčiau, kad tai būtų paskelbta žmonėms. Apie 13-14 val. įautėsi įsisiūbavusios minios aprėmimas.

Viena didžiulė klaida-Saulių operatyvis panaudojimas, kas pastatė prieš minios šeiminkavimą, o kita-neinformavimas savo laiku Centro Valdžios įstaigų viršininkų apie padėtį ir nedavimas jiems savo laiku reikiamų nurodymų, kaip jie turi elgtis ir ką daryti.

Tes viskas turėjo būti organizacijos pagrinde. To nebuvo ir liko vien chaosas.

Dar vienas didžiulis organizacijos trukumas pasireiškė tai geležinkelio tarnyboje. Pulkas iki III.22 d. 21 val. buvo pakrovęs virš aštuoniasdešimt vagonų įvairaus turto išgabėtimui. Pakrautas eselonas turėjo išėiti iš KLAIPĖDOS stoties iki 22 valandos. Pasirodė, kad KLAIPĖDOS stotis negali eselonui duoti garvežių. KRASTINGO stotyje stovi

- 4 -

du garvežiai. Dėl kokių tai priežasčių KRETINGA KLAIPEDAI garvežio neduoda. KRETINGOS komendantas telefonu pranešė man, kad statomos kokios tai sąlygos - jei neduosim tam tikro vagonų skaičiaus, tai mums neduos garvežio. Ginčas tęsėsi keletą valandų ir, pagaliau, buvau priverstas griežtis grasinimų. Per KRETINGOS komendantą perdaviau KRETINGOS stotiai, jei garvežys neišvažiuos per tam tikrą laiką iš KRETINGOS į KLAIPEDAI, į KRETINGOS stotį atvyks baudžiamoji ekspedicija, kuri ten pavartos ginklą. Tai buvo pakartota du kartus. Ir tik po to garvežys buvo lautas. Atvykęs garvežys į KLAIPEDOS stotį sugaišo pusantros valandos, kol pagaliau, grasinant kaip ir KRETINGAI, buvo prikabintas prie ešelono. Čia didžiausį trukdymą darė stoties budėtojas. Pagaliau III.23 d. 0230 v. ešelonas išėjo iš KLAIPEDOS stoties.

Dar pažymėtina du kart minios įsiveržimas į kareivinių kiemą. Vieną kartą įsiveržė išlaužus šiauriniame rajono pakrastyje tvorą. Minia buvo išmesta jėga, nevartojant ginklo. Kitą kartą pro pulko vartus. Irgi buvo išmesta, atstumiant ir uždarant vartus, ginklo nevartojant.

III.23 d. 0245 v. pulko daliniai pradėjo žygį iš kareivinių kiemo, kad iki tos pat dienos 0700 v. peržengtų KLAIPEDOS krastą ir KLAIPEDOS sieną. Žygiuota su apsauga. Trukdymų neįvyko jokių. Iračioje vorą sekė autosunkvežimiuose vokiskų organizacijų daliniai. Iki užpakalinės saugos kartais prisiartinavo iki 300 metrų. Jokių įvykių žygio metu nebuvo. Išeinant iš kareivinių prieš 0300 val. buvo nusiųsti į Gubernatūrą du karininkai. Jie buvo palikti perduoti kareivines ir jiems buvo įsakyta perduoti DirekTORIJAI, kad kariuomenės daliniai apleidžia kareivines, kad DirekTORIJA kareivinių apsaugai išstatytų policijos postą. Policijos postas atvyko į kareivines tik III.23 d. 0600 v., kur jau senai šeiminkavo minia.

Rubežius pereitas III.23 d. 0740 v. Prie rubežiaus išstatyta užtvora - būrys su dviem sunk. kulk. Kiti daliniai nuvesti ir sutalpinti KRETINGOS mieste. Visi labai išvargę, dvi paras visai nemiegoję ir be poilsio. Buvo įsakyta pavalginti žmones, paskyrus tarnybą, leisti ilsėtis. Atrodė, kad padaliniai daug nuošimčių kautingumo nustoję ir dėl nuovargio, reikalui esant, sunkiai kautųsi. Sanitarinės pagalbos daug kas kreipėsi. Pagalbą suteikus evakuojamų atsirado labai mažai. Didesnė karininkų ir kareivių dalis, nors dėl susirgimų ir turėjo teisę apleisti rikiuotę, bet neapleido, pasiliko, kas liudijo, kad dvasinis atspatumas nesumažėjęs nė kiek. Pailsėjęs, sekančią dieną nekautingų liko mažas nuošimtis.

Gen.št. pulkininkas /-/ BRIMELIS,
pulko vadas

Kapitonas /-/ SLEZAS,
Pulko adjutantas

Nuorašas tikras.

Gen.št. pulkininkas lt. *Andriusaitis*
III pėst. divizijos štabo I skyr. viršininkas